

1. Francis FUKUYAMA: *D'où viennent les néo-conservateurs? / Odakle dolaze neokonzervativci? /*, izd. Grasset, Paris 2006., 92. str.
2. Robert KAGAN: *La puissance et la faiblesse — Le revers de la puissance* (Moć i slabost — Druga strana moći), izd. Plon, Pariz 2004., 245 str.

Uvodna napomena autora prikaza:

U studenom ove godine američki će građani izabrati novog predsjednika, pa se analitičari pitaju mogu li ti izbori, i u kojoj mjeri mogu, nešto promijeniti, osobito u vanjskoj politici jedine preostale svjetske velesile. Ipak, ako bude izabran kandidat Demokratske stranke, vrlo je vjerojatno da će u SAD oslabiti utjecaj, dominacija i snaga neo-konzervativne ideologije, ali ne i američka uloga i odgovornost u svijetu. Ovdje su prikazi jedne nevelike, ali misaono izazovne knjige Francisa Fukuyame i jednoga opsežnijeg, podjednako zanimljivog djela Roberta Kogana. Prva je pogled izvana, a druga glas iznutra američkog neokonzervativizma

*

1. Francis FUKUYAMA: *D'où viennent les néo-conservateurs? / Odakle dolaze neokonzervativci? /*, izd. Grasset, Paris 2006., 92. str.

Francis Fukuyama (r. 1952.) (dalje u tekstu FF) je Amerikanac treće generacije japanskog podrijetla, sociolog, filozof, politički pisac, danas profesor međunarodne političke ekonomije na sveučilištu John Hopkins u Washingtonu. FF je došao na svjetski glas 1992. godine s knjigom pod pretenciozno proročkim naslovom »*Konac povijesti i posljednji čovjek*« (*The End of History and the Last Man*). Ta je knjiga bila ustvari prošireni esej koji je FF napisao 1989. godine, nakon pada Berlinskog zida, gdje se odvažio ustvrditi sljedeće: »*Ono čega smo danas možda svjedoci nije tek*

završetak hladnog rata, ili zalazak jednog osobitog razdoblja poslijeratne povijesti kao takve... Ovo je posljednja točka ideološke evolucije ljudskog roda i univerzalizacija zapadne liberalne demokracije kao posljednjeg oblika ljudskog upravljanja».

U prikazu i analizi ideoloških korijena američkih neo-konzervativaca, FF je »kod kuće«. On dobro zna o čemu raspreda budući da je i sâm pripadao tom krugu za predsjednikovanja Ronalda Reagana (1981-89). FF je naime bio jedan od intelektualnih začinjavaca neo-konzervativizma i sudjelovao je u formuliranju *Reaganove doktrine*, a u vrijeme predsjednika Clintona i u zagovaranju rata u Iraku. Od 2002. godine, međutim, FF se postupno udaljava od tog ideološkog kruga pa osuđuje jednostranu američku intervenciju u Iraku i, općenito, politiku prema Bliskom istoku. FF naime drži da je Bushova administracija precijenila opasnost od radikalnog islamizma, ali i mogućnosti *društvoavnog inženjeringa* u tom dijelu svijeta putem zapadnjačkih vrijednosti; te da je američka politika sile u Iraku pokazala svoj domet. Zato FF u jednoj drugoj knjizi, pod naslovom »*Amerika na raskrižju: demokracija, snaga i neo-konzervativno naslijeđe*« (2006.), umjesto sile, zagovara *realistični wilsonizam*: poštivanje međunarodnog legitimiteta, pomoć siromašnim zemljama u obrazovanju i poticanje njihova ekonomskog i političkog razvoja.

Stoga, ovo je djelce ustvari obračun FF s neokonzervativizmom (dalje u tekstu: n-k). U njemu FF prikazuje najprije ideološke korijene, zatim nastanak neokonzervativizma, da bi potom iznio bilancu ove ideološke struje i njezine perspektive. Europski čitatelj, koji nije navikao na »brojenje krvnih zrnaca«, ostaje začuđen kad FF ukazuje s jedne strane na židovsko podrijetlo velikog broja neo-konzervativaca (Feith, Wolfowitz, Perle...) i na optužbu, na njihov račun, da su zagovarali ratnu politiku prema Iraku s prvenstvenim ciljem zaštite mira i sigurnosti Izraela, a s druge, na tvrdnje pojedinih neokonzervativaca da n-k uopće ne postoji. FF je izričit: n-k je *suvisla cjelina ideja, argumenata i zaključaka proizašlih iz konkretnih iskustava*, koju su »kumovi« n-k Irving Kristol i Norman Podhoretz formulirali davno prije rata u Iraku. N-k međutim nije monolitan, a njegove idejne korijene valja tražiti u spisima vrsnih intelektualaca, većinom Židova (Irving Kristol, Irving Howe, Nathan Glazer, Philip Selznick, Seymour Martin Lipset, Daniel Bell i, kasnije, Daniel Patrick Moynihan)¹, podrijetlom iz siromašnijih i useljeničkih obitelji, koji su 30-tih godina prošlog stoljeća studirali na newyorškom sveučilištu *City College*. Izrazito *lijevo* usmjereni, ti su se studenti tada dijelili na trockiste

¹ »U početku, neokonzervativci su bili većinom židovski intelektualci koji su voljeli govoriti, pisati, obrazlagati i raspravljati; u određenom smislu, njihove osnovne značajke bile su intelektualni brio, njihova sposobnost razmatranja i gipkost nijansiranja, povezana s intelektualnim raspravama, ukratko sve vrline koje ih razlikuju od paleokonzervativaca«, op. cit., str. 60.

i staljiniste, da bi kasnije »progledali« i napustili marksizam, tako da naslijeđe koje su ostavili karakterizira *snažni antikomunizam i njemu gotovo jednako gađenje nad liberalima koji su simpatizirali s komunistima, ne videći zlo koje ovi predstavljaju*. Neo-konzervativci su ipak ostali lijevo, socijalno orijentirani, a nakon II. svjetskog rata su skrenuli u desno. Za razliku od njihove ideološke evolucije, američka je tradicionalna desnica komunizmu zamjerala njegov ateizam, vezanost za stranu silu (SSSR) i protivljenje slobodnom tržištu.

Neokonzervativci *in statu nascendi* okupljali su se oko četiriju smotrá: *Partisan Review*, *Commentary*, *The Public Interest* i *The National Interest*, a svoje prve napade usmjeravaju prema *Novoj ljevici* i njezinoj ambiciji društvovnog inženjeringa i državnog intervencionizma u tzv. organske društvozne odnose. Ono što u svojoj analizi FF snažno osporava, jest da postoji bilo kakva idejna veza Lea Straussa (1899.-1973.), američkog političkog filozofa njemačko-židovskog podrijetla, s n-k. FF ističe da se Strauss uvijek borio protiv kulturnog relativizma, kao i protiv stava suvremenih *Prosvjetitelja* da se *teološko-politički problem* (božanska objava i nad-politički zahtjev *dobrog života*) isključi iz političko-filozofskih razmišljanja kao ne-racionalna. Iako je odbijao politizaciju svojih ideja, Strauss nije bio protivnik ni politike, ni države, već je poput Aristotela smatrao da je čovjek po svojoj prirodi ζῷον πολιτικόν i da se samoostvaruje sudjelujući u životu *polis*a. Strauss nije smatrao da svako društvo nakon izlaska iz diktature mora automatski uzljubiti demokraciju. On se nije posebno izražavao o vanjskoj politici SAD, za razliku od matematičara i logičara Alberta Wohlstettera (1913.-1997.) (dalje u tekstu: AW), suradnika politički vrlo obojene *Rand* korporacije. AW se bavio problemom širenja oružja za masovno uništavanje i zastupao je tezu da narav totalitarnih režima značajno utječe na njihovu vanjsku politiku. FF ističe da je AW stvarni učitelj neokonzervativaca Wolfowitz, Perla i dr, iako se sam nije smatrao neokonzervativcem.

Od konca 70-ih pa tijekom 80-tih godina, ističe FF, sve teže je pravo razlikovati neokonzervativce od američkih tradicionalnih konzervativaca, bili oni »slobodarski«, religijski, socijalni, ili pak nacionalistički konzervativci. Neokonzervativci su međutim tada snažno podržali napore Ronalda Reagana da dadne moralnu dimenziju borbi protiv sovjetskog komunizma. Prekretnica nastupa 90-tih godina kad mlađi neokonzervativci, primjerice sin Irvinga Kristola William i Robert Kagan, promiču — u *The Weakly Standard*, a zatim i u uglednoj smotri *Foreign Affairs* — neo-reaganovske ideje *dobrohotne hegemonije*, ustvari agresivne promocije demokracije, odnosno potrebe za intervencionizmom i ekspanzionizmom kao odrednicama američke vanjske politike. Dvojac Kristol — Kagan zagovara tri uvjeta, odnosno načina za ojačanje utjecaja SAD u svijetu i svrgavanje nedemokratskih režima: održavanje vojne nadmoći SAD, novo podaništvo saveznika SAD i proturaketni štiti. FF

zapaža da se neokonzervativce ne zanima ni razvoj, ni gospodarstvo, ni tržišno natjecanje, već isključivo *politika, sigurnost i ideologija*. FF smatra da je predsjednik Reagan bio pravi neo-konzervativac, dok Bush to postaje tek tijekom svog drugog mandata, kad uoči napada na Irak najavljuje program promicanja demokratskih vrijednosti svugdje u svijetu.

Bilancu 50 godina n-k FF svodi na četiri postavke: a) vanjska politika treba odražavati vrijednosti unutarnje politike režima; b) američka moć treba ostati u službi moralnih ciljeva i SAD trebaju ostati angažirane u međunarodnim poslovima; c) nepovjerenje prema težnjama *socijalnog inženjeringa*; i, d) sumnja u legitimitet i djelotvornost međunarodnog prava i institucija, posebno OUN. FF ističe da ove postavke danas dijeli dobar dio »realista« političke klase SAD, uključujući i brojne članove Demokratske stranke.

U zaključku svoje knjžice, FF nastoji objasniti i obraniti svoju tezu o »koncu povijesti«, tvrdeći da je on njome predlagao tek raspravu o modernosti: »*Ono što je bilo univerzalno, u početku, nije bila želja za liberalnom demokracijom, nego više želja da se živi u modernom društvu koje uključuje tehnologiju, visoku razinu života, zdravstvene usluge i dostupnost šireg svijeta... Liberalna demokracija je tek nusproizvod ovog procesa modernizacije, dakle nešto što postaje univerzalnom težnjom tek s protijekom povijesnog vremena. Nisam nikad zagovarao 'tvrdu' verziju teorije modernizacije, sa strogo utvrđenim stadijima razvoja ili unaprijed određenim ekonomskim rezultatima... Po mome mišljenju, demokracija je na dulji rok pozvana proširiti se posvuda*«. FF, uostalom, navodi da se »mnoge od bivših komunističkih zemalja nisu uopće u 'tranziciji', nego su i te kako zamrznute u polu-autoritarnom sivilu«.

2. Robert KAGAN: *La puissance et la faiblesse — Le revers de la puissance / Moć i slabost — Druga strana moći/*, izd. Plon, Pariz 2004., 245 str.

Robert Kagan (r. 1958) (dalje u tekstu: RK), sveučilišni je profesor i politički komentator, jedan je od mlađih korifeja neokonzervativizma. Nakon školovanja na najboljim pravno-političkim učilištima SAD (Yale, Harvard), RK ulazi u politiku, najprije kao savjetnik za vanjske poslove, a zatim kao *speechwriter* Državnog tajnika George P. Schultza i voditelj inter-američkih poslova u Državnom tajništvu. RK je član američkog *Savjeta za vanjske odnose* i *Zaklade Carnegie za međunarodni mir*² te redoviti

² RK danas živi u Bruxellesu gdje je njegova supruga, Victoria Nuland američka poklisarka pri NATO savezu.

suradnik *Washington Posta*. Pisac je brojnih geostrateških komentara i studija, od kojih posljednja (2008.) nosi pomalo anti-fukuyamski naslov: *Povratak povijesti i konac snova*.

Prvi dio njegovog diptiha, *Moć i slabost* nosi podnaslov *Sjedinjene države i Europa u novom međunarodnom poretku* i RK odmah daje ton i pravac čitavom ovom djelu: »Vrijeme je da se prestane ponašati kao da Europljani i Amerikanci dijele istu viziju svijeta, pa čak i kao da žive na istoj planeti. Naime, o prevažnom pitanju moći — je li ona djelotvorna, legitimna, poželjna? — od jedne do druge obale Atlantika motrišta su radikalno različita. Europa sada odustaje od moći, ili, rečeno na drugi način, ona se odvraća od nje u korist jednog zatvorenog svijeta, satkanog od zakona i pravila, pregovora i nadnacionalne suradnje. Ona ulazi u posthistorijski raj mira i relativnog prosperiteta, u konkretizaciju onoga što je Immanuel Kant nazivao 'vječni mir'. Sa svoje pak strane, Sjedinjene države ostaju zatočenice Povijesti, vršeci svoju moć u anarhičnom svijetu koji je opisao Hobbes, gdje su međunarodni zakoni i pravila slabo pouzdani i gdje stvarna sigurnost, kao i obrana i promicanje liberalnog reda stalno ovise o posjedovanju i korištenju vojne sile«.

RK ipak priznaje da ni europski irenizam, ni američki belicizam nisu oduvijek, već su novijeg nastanka, ali upozorava da bi te ideološke razlike mogle postati trajne, jer »kad su Sjedinjene države bile slabe, onda su prakticirale okolišanje, tj. strategiju slabosti. A budući da su sad moćne, ponašaju se kao snažne države. Kad su pak velike europske države bile moćne, vjerovala su u ratničku moć i slavu, dok danas gledaju na svijet očima slabih naroda«. RK tek usput zapaža da su europskom mirotvorstvu prethodili i uvjetovali ga strašni ratovi na Starom kontinentu. Nerazumijevanje između SAD i Europe jača i nije tek prolazno, koliko god to teoretičari i državnici s obiju strana nijekali. Europljani drže da je Amerika društvo nasilja, smrtne kazne, pače »kulture smrti«. Amerikanci pak vjeruju da je svijet podijeljen između *dobra* i *zla*, prijatelja i neprijatelja. Stoga sve manje vjeruju u međunarodne institucije i pravo i sve su više skloni »kršiti ga kad to drže potrebnim ili čak samo korisnim«.

Nakon ovakvog uvoda, RK ukazuje na razlike usmjerenja, pa posljedično i snage Europe i SAD kroz čitavo XX. stoljeće. Europa je postala gospodarski div, a politički i vojni patuljak, pošto su Europljani smanjili svoje izdatke za obranu na manje od 2% BDP i tako »dokinuli svaku potrebu za geopolitikom«. RK prigovara Europi što se već 60 godina besplatno koristi američkom zaštitom. Njezin »novi kantovski poredak... mogao se razviti samo pod kišobranom američke moći koja se vršila po pravilima drevnog reda što ga je utvrdio Hobbes«. Stoga RK prigovara Europljanima ne samo što su održali svoje socijalne izdatke i radna prava, nego i što su odbacili *raison d'Etat* i amoralizam Machiavellijevih teorija o umijeću vladanja i zamijenili ih moralnom savješću i autoritetom zakona u međunarodnim odnosima. I tu je, priznaje RK, »možda osnovni motiv razilaženja između američkog i europskog motrišta. Američka moć i odlučnost

da se služi tom moći — i jednostrano ako je to potrebno — predstavljaju prijetnju toj novoj poruci koje je Europa nositelj«. Iako brani tezu da su Amerikanci idealisti, RK ipak priznaje da oni »nisu nikad naučili kako uspješno promicati ideale, a da ne pribjegnu sili«.

U stanju unipolarnosti nakon urušavanja SSSR-a, prirodno je, drži RK, da su SAD u napasti »slobodno intervenirati gdje hoće i kad hoće, od Paname, Kuvajta/Iraka i Somalije, do Haitija, Bosne i Kosova«, pa i bez privole Vijeća sigurnosti UN. RK razvija tezu o »psihologiji moći i slabosti« tvrdeći da »nesposobnost da se odgovori na prijetnje, dovodi do snošljivosti, pače nijekanja« i samog postojanja prijetnja, te da je bitna razlika između američke i europske vizije »u manjoj mjeri pitanje kulture i filozofije negoli sredstava«. RK je u protuslovlju sa samim sobom kad nešto kasnije tvrdi da su Europljani i Amerikanci u potpunom raskoraku »na filozofskoj i na metafizičkoj razini glede stvarnog položaja čovječanstva u kontinuumu između zakona džungle i zakona razuma«. Stoga »velike sile češće strahuju od pravila koja bi ih zauzdala, nego od bezvlada, u kojem im njihova moć jamči sigurnost i blagostanje«. U međunarodnim odnosima moraju postojati dvostruka mjerila u primjeni sile, drži RK i navodi Roberta Coopera, bliskog savjetnika Tonyja Blaira³: »Između sebe, mi poštujemo zakon, ali kad djelujemo u džungli, moramo pribjegavati i zakonima džungle«.

SAD ne p/ostaju jedina velesila u vrijeme predsjednika Busha (mlađeg), nego za Billa Clintona, kad Europa eklatantno pokazuje svoju političku i vojnu nesposobnost riješiti bilo što u svezi s ratovima u bivšoj SFRJ, pa se laća pravnih sredstava... a sve usprkos u Maastrichtu (1992.) najavljene zajedničke vanjske i obrambene politike. U poglavlju o svijetu koji je stvorila Amerika, RK vrlo cinično ukazuje na konstantu američke politike, još od F. D. Roosevelta — »radikalno smanjiti značenje Europe« i izazvati njezino »povlačenje sa svjetske političke scene«, te zaključuje da je u očima američkog javnog mnijenja »dekadentna i pokvarena... Europa izgledala sposobna jedino izazvati ratove koji su skupo koštali Ameriku«. Cijena američke pomoći Europi u dva velika rata, u ljudskim žrtvama i u vrijeme poraća, u novcu, bila je u interesu SAD, priznaje RK: »Radilo se tu o doktrini vlastitog interesa, ali vlastitog interesa najprosvjetljenije vrste — do te mjere da je katkad bilo nemoguće razlikovati ga od idealizma«, ali »idealizam nije nikada bio jedini poticaj plemenitosti Amerike... pa je tako i u vrijeme hladnog rata američki multilateralizam proizlazio više iz interesa nego iz idealizma«. Ipak, »za većinu Amerikanaca stvarni multilateralizam je nestao s Wilsonom i s paktom Društva naroda«.

»Postoji li još uvijek Zapad«, retorički se zatim pita RK i odgovara: »Ta silna strateška, ideološka i psihološka potreba da se dokaže da stvarno postoji jedinstveni i složan Zapad nestala je u isto vrijeme kad i Berlinski zid«, da bi

³ RK Tonyja Blaira naziva »najpouzdanijim američkim saveznikom« i ocjenjuje ga »najmanje europskim« od europskih državnika.

zaključio pozivajući se na Fukuyamu: »Središnja teza čuvenog eseja Francisa Fukuyame, *Konac povijesti, ostaje neosporiva: vjekovna borba između više suparničkih koncepcija o načinu upravljanja svijetom konačno je zaključena trijumfom liberalnog zapadnog ideala*«. »Postojanje Sovjetskog saveza i prijateljska međunarodnog komunizma zauzdavala je Amerikance«, ali je »poslije hladnog rata ova zauzdanost nestala i nestanak ovog sukoba izmijenio je staru jednadžbu između idealizma i interesa«, te su se SAD striktnije usredotočile na svoje nacionalne interese. Nakon atentata od 11. rujna 2001, »bitna je bila besprimjerna američka patnja i ranjivost, a ne više 'Zapad'«. Za Amerikance »OUN nije bio — 'Zapad', to nije bila ni Europa, jedino je NATO bio 'Zapad'«. NATO je jedan od dokaza da je mit o američkom izolacionizmu isprazan, jer »čitavu povijest Amerike obilježava teritorijalno širenje i povećanje njezina utjecaja, koji nisu bili slučajni«, piše RK, da bi ukazao na konstantu američkog mesijanizma koji je još Jefferson nazivao »carstvom slobode«. Amerikanci su uvijek bili pristalice internacionalizma, ali sukladno svojim načelima: »Zbog toga je tolikim Amerikancima uvijek bilo lako vjerovati, kao što to mnogi čine i dan-danas, da kad služe vlastitim interesima, onda služe i stvari čitavog čovječanstva«.

Ovaj prvi dio knjige RK, veoma homogen u obrani ideologije moći i sile, sadrži jedan kuriozum i jedan neuvjerljiv zaključak. Zanimljivost je naime u tome što RK, od svih uzroka i žarišta svjetskih sukoba, tek jedanput — čak ne ni čitavom rečenicom — spominje »sukob Izraela i arapskih zemalja« (str. 59), što ostavlja mjesta sumnji/optužbi o temeljno proizraelskoj orijentaciji neokonzervativaca, o kojoj je pisao Fukuyama. S druge strane, tek na samom kraju ovog dijela, RK dopušta da bi »Amerika mogla početi pokazivati više razumijevanja za osjetljivost drugih... više poštovanja multilateralnosti i poštovanja zakona«, ali zato »da bi stekla politički kapital za trenutke kad multilateralizam ne bude više moguć i unilateralizam postane neizbježan«.

Drugi dio knjige, »Druga strana moći«, nosi podnaslov »Sjedinjene države u potrazi za legitimitetom« i zapravo čini novu knjigu, s obzirom da je prvi dio već bio objavljen 2003. godine. Kako je ovaj dio pisan nakon američkog napada na Irak, RK američko-europski razlaz naziva *shizmom* i *međusobnim antagonizmom*. U vrijeme hladnog rata, američki se legitimitet temeljio na sovjetskoj opasnosti, na predvodničkoj ulozi SAD kao *antemuralis* slobodnog svijeta i na bipolarnosti, što je sve troje nestalo s padom Berlinskog zida. Ono što RK ne kaže, jest da se svjetska sigurnost temeljila i na multipolarnosti, koja je liberalnim duhovima uvijek bila bliža od monopola unipolarnosti. On navodi politologa Christophera Crokera koji ovako karakterizira odnos koji je prema tom pitanju imala još Clintonova administracija: »Multilateralno ako je moguće, unilateralno ako je neophodno«. Multilateralizam ne može biti sam sebi svrhom, objašnjava RK, on može biti »tek način da se dobije potpora saveznika«. RK dobro zna da Povelja UN ne dopušta ni tzv. humanitarne ingerencije, ni

preventivni, a još manje preemptivni rat⁴, ali on smatra da »svijet bez univerzalne norme međunarodnog prava nije neophodno i svijet lišen morala i pravde«, te tako opravdava neo-konzervativnu pretenziju da određuje što je dobro, a što je »osovina zla«, te da silom arbitrira u korist vlastitog interesa. SAD su uostalom uvijek opravdavale »svoje intervencije u ime obrane liberalizma i njegova širenja«. RK smatra da je danas na sceni sukob između dviju liberalnih koncepcija, jedne koja pristaje uz međunarodno pravo i druge koja moć pretpostavlja pravu, osobito zbog međunarodnog terorizma i širenja oružja za masovno uništavanje. Zanimljivo je da RK nigdje ne rabi termin neokonzervativizam (pa ni neoliberalizam!), premda je upravo on jedan od njegovih ideologa, pa i u tom smislu opravdava navedenu Fukuyaminu kritiku o nijekanju i samog postojanja n-k.

Zanimljivo je da tek na koncu ovog drugog eseja RK vrši umjereni, ali neuvjerljivi *kopernikanski obrat*, navlastito kad kritizira Condoleeazu Rice koja je još 2000. godine zahtijevala da se nacionalni interes pretpostavi humanitarnim i međunarodnim interesima. On smatra da je takav »realistički pristup od strane jedine velesile, u eri unilateralizma, bio teška pogreška vanjske politike« SAD, s kojom su se teško složili njihovi saveznici. Stoga RK predlaže da kroz novi transatlantski savez, tj. kroz NATO — koji je »jedini u stanju pomiriti američku hegemoniju s utjecajem Europe«, SAD dopuste Europi pravo izjašnjavanja o američkom korištenju moći i na taj način im priskrbe legitimitet koji im Europljani jedini mogu donijeti. RK se međutim pita je li to dovoljno, jer »međunarodni je legitimitet rezultanta zajedničkih vrijednosti i zajedničke povijesti, a može se pitati postoji li još uvijek takav afinitet u zapadnom svijetu«. Ako Europljani možda i uspiju zauzdati, tj. oslabiti SAD, a sami nastave odbijati moć, konačni rezultat toga bit će smanjenje ukupne obrambene moći demokratskog liberalnog svijeta, zaključuje Robert Kagan.

Neven Šimac

⁴ *Preventivni* rat je onaj koji započinje jedna strana da bi preduhitrila drugu, koja ju je odlučila napasti i koja već priprema svoj napad, dok je *pre-emptivni* onaj rat koji započinje jedna strana na osnovi obične pretpostavke, ili pretenzije da bi druga strana tek mogla htjeti napasti je jer, navodno, priprema oružja za masovno uništavanje, kao što su SAD to pretendirale u slučaju Iraka.